

Bezieling en autonomie in het onderwijs

Bijna zonder uitzondering spreken docenten, wanneer je hen daarnaar vraagt, over hun liefde in hun werk. Deze liefde betreft meestal twee zaken: hun vak of hun leerlingen. Voor sommigen staat de liefde voor hun leerlingen op de eerste plaats. Voor anderen is dat de liefde voor het vak. Steeds vinden leraren er de drijfveer in, van waaruit ze hun werk willen doen. We noemen dit 'bezieling'. Het is afschuwelijk voor een leraar wanneer hij zich hierin gefrustreerd voelt.

Hij *gáát* voor zijn vak of hij *gáát* voor zijn leerlingen. Er is hem alles aan gelegen om zijn bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van 'zijn' leerlingen. Dit soort leraren weet zich geïnspireerd door betekenisvolle bronnen buiten henzelf. Dat kunnen religieuze, pedagogisch-didactische, vakinhoudelijke bronnen zijn. Ze weten een sfeer te creëren in de klas, waar respect heerst, waar zij zich in dialoog met hun leerlingen door de leerstof heen werken en waarin ze ruimte bieden om andere zaken te bespreken die voor de leerlingen op dat moment van wezenlijke betekenis zijn.

Bezieling

Het gaat om leraren waarvan leerlingen vele jaren later nog zeggen: "Die ene opmerking, die u toen maakte in de les, daar heb ik jaren nog over nagedacht", of "De stilte die tijdens onze gesprekken in de klas heerste, wanneer het ging over 'vrijheid', over 'opvoeding' of over 'wat onze levensopdracht is als zestienjarige', die stilte is mij altijd bijgebleven".

Woorden die met bezieling samenhangen zijn: liefde, inspiratie, passie, compassie, verlangen, flow, spiritualiteit (in de betekenis van: zingeving, betekenisverlening), aandacht en authenticiteit.

De staat van angst versus de staat van autonomie

De meeste mensen, dus ook leerlingen, leraren en schoolleiders, kunnen zich in twee, zeer onderscheiden, fundamentele, innerlijke toestanden bevinden: in de staat van angst of van autonomie. Mensen die in de staat van angst zijn hanteren, bewust of onbewust, steeds een *extern referentiekader*: ze laten zich in hun handelen steeds, feitelijk of vermeend, beïnvloeden door anderen. Bij hen overheersen vlucht- of vechtreacties. Er is sprake van strijd, van aanvallen of verdedigen, soms door muurtjes te bouwen. Vanuit deze staat komen thema's als macht versus onmacht (zie het eerste artikel in deze reeks), ouderschap versus slachtofferschap (tweede artikel) voor. Mopperen is een andere, in het onderwijs veel voorkomende, vorm hiervan. Ook pestgedrag ontstaat vanuit deze staat. Demotivatie, passief gedrag en verongelijkheid zijn weer andere uitingvormen ervan.

In de staat van autonomie daarentegen zijn leraren en schoolleiders (en in contact met hen ook leerlingen) begrensde. Ze hanteren constructieve boosheid om hun eigen grenzen te beschermen, evenals die van anderen of van de regels van de school. In plaats van macht te gebruiken, staan zij in hun kracht. Juist door deze begrensdeheid zijn zij in staat om werkelijk contact te maken. Autonomie betekent niet: los van de ander. De Engelse term 'mutual interdependency' komt er

wellicht het dichtst bij: in de volle wetenschap van de wederzijdse afhankelijkheid tóch de eigen keuzes maken.

Mensen die in de staat van autonomie zijn hanteren dus een *intern referentiekader*: alleen zij zelf bepalen uiteindelijk hun gedrag en hun keuzes.

De staat van autonomie is nodig om een begin te maken met prachtig onderwijs (zie vorige twee artikelen).

'Dit is een vreedzame school' stond er op een bordje aan de gevel. En inderdaad: er werd veel aandacht besteed aan het oplossen van ruzies tussen leerlingen onderling en het stoppen van pestgedrag. Er waren leerlingen opgeleid als mediator en zij deden goed werk. Echter: in het team waren grote samenwerkingsmoeilijkheden. Er was oud zeer in de organisatie. Regelmatig waren er conflicten, die nooit openlijk werden uitgesproken.

Bezieling vanuit angst

Natuurlijk was het een integer besluit van het team om het programma 'vreedzame school' in te voeren. Het kwam voort uit een diep verlangen van een aantal mentoren. Echter, zelf durfden zij de confrontatie met hun collega's niet aan te gaan. Heel scherp gesteld: vanuit hun eigen angst, gecombineerd met het verlangen naar een betere wereld (lees: school), moesten de leerlingen dit verlangen waar maken.

Dat dit niet werkt, zal duidelijk zijn. Bezieling vanuit de staat van angst is net zoets als vechten tegen windmolens: een zinloze bezigheid. Het leidt uiteindelijk tot teleurstelling, afhaken, demotivatie, of zelfs burn-out.

Hij was een grote initiator in de school. Toneel was zijn grote passie. Deze stak hij niet onder stoelen of banken. Jaarlijks organiseerde hij een toneelvoorstelling in de aula van de school, van leerlingen, vóór leerlingen en hun ouders. Hij had zich verzekerd van de volledige medewerking van de schoolleiding en zijn collega's. Groepen leerlingen speelden muziek tijdens de voorstelling, andere groepen hadden de decors gemaakt, weer andere leerlingen verzorgden de PR, kaartverkoop en catering. Ook aan de opruimploeg van leerlingen en leraren samen, na afloop van drie avonden voorstellingen, was gedacht. Op het slotfeest voor alle deelnemers, na afloop van de laatste voorstelling, kwamen de emoties bij de leerlingen eruit. Zó vervullend, zo betekenisvol voor hun leven was deze week voor hen geweest

Bezieling vanuit autonomie

Wanneer iemand geïnspireerd is vanuit zijn eigen volwassen identiteit, in zijn kracht staat en de volle verantwoordelijkheid neemt voor zijn eigen keuzes, inclusief de gevolgen daarvan, dan spreken we pas werkelijk van gezonde bezieling.

Er is een grote mate van moed, van durf, van lef, voor nodig om op deze manier in het zware werk van leraar of schoolleider te gaan staan. Vanuit eigen waarden te handelen. Stáán voor wat je doet en voor wie je bent. De moed hebben om een werkelijke bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van leerlingen. Niet alleen het eigen vakje te draaien uit angst voor een slechte beoordeling door de schoolleider. Om tegen de grote stroom in te gaan, van collega's, schoolleiders en zelf ouders, die vanuit hun kleine bange ikje opereren. Om vanuit jezelf contact te maken met iets dat groter is dan jezelf, en hier in de ontmoeting met leerlingen vorm aan te geven.

Frustratie van de bezieling van de leraar?

Niet alleen leerlingen frustreren de leraar soms in zijn streven naar écht contact, échte ontmoeting. Daar is voor de gemiddelde leraar mee te leven; dat is zijn vak, om daarmee te dealen. In het onderwijs zijn het echter vaak de collega's, soms ook de teamleiders en schoolleiders die, zelf in de staat van angst verkerend, alles 'onder controle willen houden' en van daaruit geen ruimte laten aan de leraar om bezieling vorm te geven. De staat van angst is 'besmettelijk'. Er is pas echt moed voor nodig om vriendelijk en bewust deze angstige collega's te weerstaan, in contact met hen te blijven en door te gaan. Ook de staat van autonomie is namelijk besmettelijk. Afzetten tegen deze collega's of schoolleiders is zélf weer een uiting van angst. Hen vriendelijk en begrensd tegemoet treden, steeds blijgevend van jouw geïnspireerdheid: dat is wellicht de sterkste kracht.

Krachtige leraren, prachtig onderwijs

In januari 2009 verscheen bij CPS Uitgeverij van de hand van Henk Galenkamp het boek 'Krachtige leraren, prachtig onderwijs. Naar meer contact en bezieling in de school'. Dit artikel is het laatste in een serie van drie over onderwerpen die in dit boek beschreven staan. In het juni- en septembernummer van 2009 van dit blad stonden de eerste twee artikelen. Henk Galenkamp geeft coaching en verzorgt trainingen op de gebieden die genoemd staan in deze drie artikelen. Voor meer informatie: h.galenkamp@chello.nl